GEORGE MOTROC
University of Bucharest, POSDRU Fellow, Romanian Academy

TWO "MIRRORS" OF THE ROMANIAN NOVEL: SADOVEANU AND PREDA

Abstract: Postwar Romanian literature began under the sign of danger, because, for the first time, was put in question the existence of literature crushed by aggressive communist ideology that wanted to turn art into an effective means of handling. Therefore the options for writers in this early stage were limited: acceptance censorship compromises required to be published book or silence and withdrawal from the literary world, version adopted by Lucian Blaga, but this mean a form of extinction from literary world, hard or impossible to be accepted by a young writer like Petru Dumitriu or for a writter like Mihail Sadoveanu. Then, appear another category of writers who find a third way-negotiation with the censor, accepting some , but allowing publication, survival for a writer over time... The postwar Romanian novel that began with an act of moral compromise of a great writer - "Mitrea Cocor" will end, paradoxically, with a great novel about compromising the communist regime as a whole - "The most beloved man of the Earth" - Marin Preda.

Keywords: Romanian novel, Sadoveanu, Marin Preda, writter-ideology.

Actul de naştere al acestei ofensive ideologice fără precedent în istoria noastră culturală îl reprezintă anul 1949 prin apariţia romanului *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu. Neoficial, această operă a fost considerată nu doar un act de regretabilă şi de (aproape) totală compromitere a unui mare scriitor, dar şi ca un prim exemplu major de colaboraţionism cultural cu noul regim; desigur, în acea perioadă a fost privit altfel şi afost dat drept exemplu atât pentru tinerii scriitori, dar şi pentru cititori: „Mitrea Cocor este prima opera hotărâtă alături de forţa cea mai înaintată a societăţii."[1]

Desigur „orice roman minte, nici n-ar putea face altceva"[2], însă acesta poate fi considerat de doua ori mincinos: în primul rând, pentru că este un roman tezist, scris cu un evident scop propagandistic şi, în al doilea rând, pentru că autorul lui a fost şi a trăit întotdeauna ca un om cu stare; nu trebuie uitat că acest ultim aspect, mai ales in acel tip de societate pretins egalitaristă, era considerat un păcat burghez foarte grav şi care a adus multora ani grei de închisoare. Paradoxal este şi faptul că atenţia autorului este îndreptată tot spre lumea veche, care se împarte după modelul ideologic al epocii, în exploatatori şi exploataţi, o lume care şi-a pierdut umanitatea prin munca abrutizantă. Această imagine sumbră a unei societăţi în care au fost „când turcii mai răi decât ciuma, când ciocoii mai răi decât turcii"[3], justifica, s-ar putea chiar spune CERE, apariţia unui nou tip de societate. Aceasta însa era doar un proiect, la fel si noua ideologie, deoarece totul se reducea la câteva fraze-clişeu simple, utopice şi de aceea cu mare forţă de atracţie indiferent de anul în care au fost spuse: „ Să înceteze exploatarea omului de către om", „Vor împărţi pământ", „Vor alcătui legi drepte" sau „Oamenii de la Malu se ofilesc în umbra trecutului. Asupra acestora trebuie îndeplinită revoluţia. Statul socialist nu va intârzia să pună la îndemâna foştilor robi toată puterea ştinţei."[4]

Din acest roman, ca şi din întregul gen propagandistic , lipsesc adevăratele confruntări de idei, singurele care ar fi putut da credibilitate şi validitate unei noi ideologii; totul se rezumă la astfel de „decupaje" de idei mesianice, dublate de o ură generală faţă de valorile trecutului şi de exploatatori, prezentă în fiecare discurs al personajelor care fac parte din

BDD-A21748 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:57 UTC)

categoria ,,exploataţilor". Dar cine este Mitrea Cocor? Biografia lui este una a unui om care de copil a reuşit să treacă orice obstacol, care ,,s-a îndărătnicit să rămână pe lumea asta păcătoasă".[5]

Astazi, o (re)lectură atentă a textului arată un ALTFEL de Cocor: un personaj aproape analfabet care poate cu greu să citeasca sau să scrie, un spirit rudimentar fără o viaţă interioară autentică, ,,trăind" doar din şi pentru clişee ideologice primite de-a gata şi acceptate fără un minim examen critic, dar care rămâne, totuşi, un comunist atipic deoarece nu vorbeşte mult şi nici nu ştie să folosească orice ocazie pentru a-i ilumina ideologic pe cei din jur. El reprezintă, se poate spune astazi, nu atât de mult lăudatul ,,erou pozitiv" din epocă, ci, mai degrabă, un arhetip al caracterului primitiv şi ,,inocent", acela care s-a dovedit a fi cel mai vulnerabil în faţa atacului sistematic al unui limbaj ideologic bazat pe nişte formule pe cât de simple şi de utopice, pe atât de eficiente din punct de vedere psihologic; inutil de precizat faptul că această opera va deveni şi film, respectand acelaşi canon ideologic. Intr-o epocă tulbure în care nu doar literatura, ci orice arta trebuia să devină o portavoce ideologică, filmului i se acorda o atenţie deosebită şi un statut special: acela de instrument util pentru ,,demascarea" celor care încercau să împiedice realizarea unei altfel de societăţi, în paralel cu o pledoarie artisitică pentru un viitor luminos, dar şi una vizuală accesibilă unor categorii mult mai largi de public.Din punct de vedere tematic, filmelor li se cerea sa prezinte şi ele o noua,,viziune", să accepte şi să ,,reflecte" imaginea societăţii de tip nou, dar, importantă menţiune, nu oricum, ci respectând o,,poetică" variabilă în timp. Se vor construi astfel opere (literare sau cinematografice) ,,inspirate" din realitatea imediată, cu nişte personaje maniheiste - ,,cei buni" fiind oamenii de tip nou, iar ,,cei răi" invariabil burghezii) şi cu o tematică devenită repede clasică: ,,iluminarea" ideologică a oamenilor muncii de la oraşe şi sate, neobosita şi mereu victorioasa luptă de demascare a ,,sabotorilor" noului regim, datorită oamenilor mereu vigilenti ai partidului, totul într-un limbaj convenţional şi plin de clişee ideologice care treceau de la un autor la altul ca într-un veritabil exerciţiu intertextual. La fel ca şi în literatură, acest canon ideologic era unul dogmatic, a reprezentat un produs de import, se numea impropriu ,,realism socialist" şi a dus, cel puţin în ,,obsedantul deceniu", la suspendarea dreptului de existenţă autonomă a romanului şi a filmului, prin totala lui deprofesionalizare şi reducere la o portavoce ideologică care anunţa ultimele ştiri (a se citi ,,succese măreţe") de pe frontal luptei de clasă. Inutil de argumentat, dar util de reamintit care a fost destinul celor două: topirea pe termen mediu şi uitarea- astăzi...

Mihail Sadoveanu deschidea drumul romanului românesc postbelic cu un roman profund nerealist, chiar dacă se vorbea de realism-socialist, dar meritul unei noi literaturi cu adevărat autentică şi realistă, opusă pretinsului realism socialist, îi aparţine lui Marin Preda. Acesta este cel care a avut curajul să spună despre procesul de colectivizare, prin ,,Moromeţii", sau despre represiunea intelectualilor din ,,obsedantul deceniu", prin ,,Cel mai iubit dintre pământeni", mai mult decât orice alt discurs literar sau politic. *Cel mai iubit dintre pământeni* (1980) rămâne şi cel mai tulburător exemplu de jertfă pentru literatură, din moment ce a există presupunerea că scriitorul Marin Preda a fost omorât pentru virulenţa atacului fără precedent la adresa unei lumi care nu mai aparţinea doar trecutului, ,,obsedantului deceniu", ci devenea o ,,oglindă" a lumii comuniste în ansamblul ei...

Romanul, în prima sa ediţie, era format din trei volume, a apărut în anul 1980 şi a stârnit încă de la început numeroase polemici, deoarece se recunoştea în conţinutul acestuia nu numai un roman al unei epoci, obsedantul deceniu, dar, s-a înţeles încă din acea epocă, chiar dacă nu se putea afirma acest lucru în mod deschis, că era şi o imagine, o radiografie necruţătoase a ceea ce însemna societatea comunistă în ansamblul ei: ,,Romanul apăruse la începutul lui martie şi a avut un succes uriaş. Zeci, sute de mii de oameni l-au citit, l-au împrumutat, i-au înţeles mesajul şi, mai ales, au înţeles că <era ticăloşilor> la care se referă Victor Petrini, personajul central al cărţii, este chiar epoca lor."[6]

BDD-A21748 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:57 UTC)

Interesantă este şi tehnica narativă folosită: nu mai este naratorul obiectiv din ,,Moromeţii", ci se foloseşte persoana întâi, o confesiune care este un semn al autenticităţii şi care aparţine unui intelectual aflat într-o situaţie limită, într-o închisoare comunistă: la cererea avocatului său, Victor Petrini îşi povesteşte viaţa, ca o primă formă de pregătire a apărării, dar şi ca o ,,scăpare", ca o formă de salvare la nivel individual: ,,Prietenul meu, fostul judecător, m-a sfătuit să scriu pe larg cum s-au petrecut lucrurile, şi să-i dau lui, care mi-e avocat, mărturisirea, s-o aibă pentru ultima înfăţişare la proces. Nu ştiu la ce-i mai poate folosi avocatului, dar îmi face bine mie. Scriind, simt că trăiesc, şi într-adevăr gândul morţii inevitabile îşi diminuează puterea de a-mi îngrozi conştiinţa, care îmi şopteşte: mii de oameni mor pe pământ chiar în aceste clipe, oameni umili, dar şi oameni mari; nu se poaet spune că

n-ai trăit din plin treizeci şi cinci de ani, alţii au murit mult mai tineri, nu trebuie să accepţi să trăieşti oricum..."[7]

Prin scris, Victor Petrini îşi retrăieşte viaţa, încearcă să se elibereze de obsesia trecutului, să-şi înţeleagă erorile, să se elibereze şi să se autodefinească, dar transformările absurde prin care trecea societatea românească au efecte dramatice asupra limbajului şi raportului individ - istorie care se reduce la un monolog, la o modalitate prin care o formă externă, de fapt o forţă ostilă îi impune un anumit mod de a gândi, de a vorbi, dar şi de a trăi individului. Rezultatul acestui mod de a face istorie, specific regimului comunist în ansamblu lui şi nu doar unei anumite perioade, este un personaj literar care depăşeşte livrescul şi devine un simbol al unei epoci, fiind nu numai un martor, dar şi un acuzator al ei prin lungul său manuscris. Asemenea lui Ilie Moromete, Victor Petrini este şi se încăpăţânează să rămână, indiferent unde se află, un om liber care vrea să înţeleagă mecanismul istoriei, ceea ce se ascunde în spatele faptelor celor din jur, dar şi a propriilor reacţii, uneori paradoxale, chiar dacă înţelege că nu există scăpare. Petrini observă, cu mirare, că individul a devenit un simplu obsevator al propriei existenţe; el refuză acest statut impus şi vrea să fie un ,,actor" care refuză să fie doar un simplu actor, vrea să rămână un ,,regizor" al existenţei sale, fapt pentru care se luptă cu ideologia şi sistemul, încercând să rămână el însuşi, adică o conştiinţă unică, distanţată prin felul său de a fi şi gândi de conformismul celorlaţi, dar şi de istoria oficială, a momentului.

Prima confruntare este mai mult decât un conflict cu tatăl său, reprezintă prima punere sub semnul întrebării a autorităţii, chiar dacă la nivel restrâns de familie: ,,Tatăl meu, fost monteur de avioane,a vea, în mod straniu, o aversiune faţă de cultură şi mai ales faţă de scriitori, al căror statut social actual îl scotea din sărite: «Ce rost au ăştia?» zicea. Adică ce rost are să acorzi un statut social unor inşi a căror activitate nu e strict necesară?"[8]

Primul moment de confruntare conştientă cu societatea aduce şi o primă dublă ruptură: pe de-o parte, revolta faţă de acceptarea necondiţionată a unie credinţe, fie ea şi religioasă (reprezentată de mamă), iar, pe de altă parte, respingerea atitudinii opace şi inerte a tatălui care priveşte cu dispreţ şi nu crede în existenţa şi rezistenţa individului prin cultură.

Conflictul cu tatăl său dezvăluie un personaj care încearcă să îşi păstreze libertatea de gândire şi să se manifeste ca un om liber, chiar şi într-o societate comunistă; dincolo de drama concretă a individului care trebuie să facă faţă unei duble confruntări, Petrini apare ca un deţinător al adevărurilor scritorului. Astfel el este Omul care are curajul să pună în discuţie, într-o societate care nu promova dialogul, câteva dintre temele esenţiale ale existenţei: posibilitatea de afirmare socială şi raportarea la compromisuri, ideologie şi credinţă, dialogul între generaţii, relaţiile interumane şi cele cu factorii de decizie politică. Depoziţia sa depăşeşte stadiul confesiunii cu valoare documentară, devenind o dezbatere între două atittudini opuse: Petrini este conştiinţa lucidă care în momentul schimbului de replici nu notează detaşat opinia celuilalt, ci are loc un adevărat dialog pentru că Victor Petrini ia poziţie faţă de ce spune interlocutorul său care , la rândul său, îşi pierde identitatea concretă şi devine

BDD-A21748 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:57 UTC)

mult mai mult decât atât- purtătorul unei alte variante, a unei alte soluţii reprezentative pentru epocă.

Lumea în care trăieşte Petrini devine obiectul satirei sale sistematice; el o denunţă ca pe o realitate cu sens schimbat faţă de propria sa existenţă, ca pe o negare permanentă a logicii şi ca pe o degradare a structurilor sociale şi morale, fără precedent în societatea şi istoria noastră.

O altă scenă semnificativă este momentul în care se face deratizarea, iar, simbolic, cei din echipa constituie o imagine deformată a societăţii; spre exemplu Bacaloglu ilustrează patima pentru putere, manifestată ca o posibilitate de exercitare a forţei sale fizice. În momentul vânării şobolanilor, Petrini este cel care observă schimbarea de sens prin abrutizarea paradoxală până la animalitate a individului şi umanizarea animalului, acesta devenind un ,,copil" care trebuie pedepsit exemplar pentru că a încercat să scape şi nu s-a supus, dovedind astfel lipsă de ,,consideraţie" faţă de autoritatea sa: ,,Copilule, îi spunea cu o ironie tărăgănată şi semeaţă, ai vrut să mă muşti, te-ai dat la mine, a? Păi nu-ţi merge, băiatule! Cine se dă la mine nu se iartă, Gică. Îţi plâng de milă, te las aşa să alergi, dar o să oboseşti! Consideraţia, mă băiatule! Ai vrut să mă muşti... Eşti pierdut! Singura speranţă a celor învinşi ştii care e? Nicio scăpare!"[9]

Un alt personaj cu valoare simbolică este Vintilă, ipostaza omului simplu, dar care impresionează prin amestecul de scepticism şi epicureism şi care devine un alt personaj simbol pentru viziunea existenţială a poporului român într-un moment de criză. Acest episod al deratizării are o valoare simbolică deosebită pentru că, probabil cu intenţie, reprezintă o mise en abyme a întregului roman: ,,Intelectualul - omul care gândeşte în general - nu poate, în epoca noastră, să rămână un reflexiv, un contemplativ. Şi nici să-şi consume resursele sufleteşti exclusiv în cercul familial. Trebuie să îşi asume rolul de stârpitor al şobolanilor. Angajarea socială devine obligatorie."[10] Personajul a fost pus în relaţie cu primul personaj memorabil realizat de Marin Preda; Victor Petrini deţine şi el acea artă de a îşi incita interlocutorul, de a îşi oferi spectacolul unui alt mod de gândire, chiar dacă nu are nimic din seninnătatea şi moralitatea sa. Viziunea lumii ca spectacol, chiar dacă se dovedeşte a fi de multe ori una tragică, se montează şi câştigă în profunzime prin deplasarea interesului de la manifestarea exterioară la cauzele profunde ale întâmplărilor, astfel încât se poate spune că Victor Petrini este mai puţin contemplativ decât Ilie Moromete şi mai mult un analist. Istoria apare în roman ca un proces complex, o realitate care îl striveşte şi care acţionează asupra vieţii personajului într-o gradaţie ascendentă: se trece astfel de la seninătatea şi ironia e tip moromeţian la o primă luare de poziţie, o altfel de atitudine, o revoltă măcar în planul abstract al ideilor.

Se poate aduce în discuţie şi raportul adevăr - ficţiune în realizare personajului Victor Petrini: ,,Biografia lui Victor Petrini este aproape în întregime imaginară. Se spune că în descrierea vieţii din închisoare scriitorul a folosit amintiri ale lui Ion Caraion, cu care era prieten. Se mai spune că pasajele referitoare la calvarul vieţii conjugale sunt inspirate din propria sa experienţă. În rest, însă, este vorba de o pură ficţiune, construită după logica lipsită de logică a romanului picaresc (foarte potrivită pentru a sugera caracterul arbitrar al biografiei unui cetăţean dintr-o ţară comunistă), dar, într-o oarecare măsură, şi după logica literaturii senzaţionale."[11]

Finalul nu aduce decât o altfel de rezolvare, dar a rămas celebru printr-o citat biblic, o idee oricum privită ca nepotrivită într-o epocă în care religia nu era privită favorabil: ,,Şi atâta timp cât aceste trepte urcate şi coborâte de mine vor mai fi urcate şi coborâte de nenumăraţi alţii, această carte va mărturisi oricând: ... dacă dragoste nu e, nimic nu e!..."[12]

În loc de concluzie s-ar putea adăuga faptul că s-a schimbat radical societatea românească, că nota generală nu mai era aceea de supunere totală din anii 50, iar

BDD-A21748 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:57 UTC)

„deratizarea" sau altfel spus manipularea şi acţiunea de represiune, chiar de de eliminare a „duşmanilor de clasă" nu se mai putea face oricând şi oricum...

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română şi modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077

Referinţe:

[1] Dumitru Micu, *Romanul românesc contemporan*, Editia a II-a, E.S.P.L.A., Bucuresti, 1950, p.6;
[2] Maria Vargas Llosa, *Adevărul minciunilor*, Bucureşti, Editura All, p.17;
[3-5] Mihail Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, Editia a II-a, E.S.P.L.A., Bucuresti, 1950, p.86;
[6-7] Marin Preda, *Moromeţii*, Prefaţă de acad. Eugen Simion, Bucureşti, Editura Curtea veche, 2009, p.11;
[8] Marin Preda, *Moromeţii*, op. cit., Bucureşti, Editura Curtea veche, 2009, p.36;
[9] Marin Preda, *Cel mai iubiti dintre pământeni*, Editura Litera, 2009, p.268;
[10] Dumitru Micu, op. cit., vol. III, p.32;
[11] http://www.romlit.ro/marin_preda___cel_mai_iubit_dintre_pământeni_
[12] Marin Preda, op. cit., vol. III, p.248.

Bibliografie selectivă:

- Ciobanu Marian, *Marin Preda şi al săi,* Editura MNLR, Bucureşti, 2014;
- Corobca Liliana, *Controlul cărţii.* Cenzura *literaturii în regimul comunist din România*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2014;
- Manolescu Nicolae, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, Editura Gramar, București, 1999;
- Micu Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române*, Editura Iriana, Bucureşti, 1996;
- Mihăilescu Florin, *De la proletcultism la postmodernism*, Editura Pontica, 2002;
- Negrici Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Cartea Românească, 2010;
- Odagiu Marian, *Romanul politic*, Editura Facla, Timișoara, 1987;
- Preda Marin, *Cel mai iubiti dintre pământeni*, Editura Litera, 2009;
- Sadoveanu Mihail, *Mitrea Cocor*, Ediţia a II-a,E.S.P.L.A., Bucureşti, 1950;
- Selejan Ana, *Literatura română în totalitarism*, Editura Cartea Românească, București, 1998;
- Ştefănescu Alex, *Prim plan*, Editura Eminescu, 1987;
- Tismăneanu Vladimir, *Stalinism pentru eternitate*, Editura Humanitas, Ediţie revăzută şi adăugită, 2014.

BDD-A21748 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:57 UTC)